

**ATLAS
VAN WOII**

DE TWEEDE WERELDOORLOG IN MEER DAN 100 KAARTEN

10

AFGLIJDEN NAAR OORLOG 1918–1939

12	De aanloop	24	De Spaanse Burgeroorlog
14	de erfenis van WO I	26	De Sino-Japanse oorlog
16	De Volkenbond	28	Italiaanse en Duitse expansie
18	Het Europa van dictators	30	Kristallnacht
20	Hitler en nazi-Duitsland	32	Het aftellen is begonnen
22	China in beroering		

34

DUITSE TRIOMFEN 1939–1941

36	Oorlog in Europa	56	Machtsstrijd in Afrika
38	Polen vernietigd	58	De slag om Engeland
40	De schemeroorlog	60	De Blitz
42	Slag bij Río de la Plata	62	In het nauw
44	De winteroorlog in Finland	64	De duikbotenoorlog
46	De slag om Noorwegen	66	Het einde van de <i>Bismarck</i>
48	Het Duitse offensief in het westen	68	De VS raken betrokken
50	Blitzkrieg	70	Leen en pacht
52	Evacuatie uit Duinkerke	72	De Middellandse Zee en het Midden-Oosten
54	De val van Frankrijk	74	Italiaanse Afrika-campagnes

INHOUD

REDACTIE

Senior Editor Hugo Wilkinson
Project Editors Shashwati Tia Sarkar, Miezán van Zyl
Editor Polly Boyd
Editorial Assistant Michael Clark
Project Assistant Briony Corbett
Managing Editor Angeles Gavira Guerrero
Associate Publisher Liz Wheeler
Publishing Director Jonathan Metcalf

OMSLAGONTWERP EN ILLUSTRATIES

Lead Senior Art Editor Duncan Turner
Senior Art Editor Sharon Spencer
Project Art Editor Steve Woosnam-Savage
Cartografie Ed Merritt
Omslagontwerp Sophia MTT en Surabhi Wadhwa en Emma Dawson
Producer (Pre-production) Rob Dunn
Senior Producer Meskerem Berhane
Managing Art Editor Michael Duffy
Art Director Karen Self
Design Director Phil Ormerod

Senior Editor Rupa Roa

Assistant Editors Aashirwad Jain, Sonali Jindal
Picture Researchers Akash Jain, Surya Sankash Sarangi
Picture Research Manager Taiyaba Khatoon
Jacket Editorial Coordinator Priyanka Sharma
Managing Editor Rohan Sinha
Managing Jackets Editor Saloni Singh
Pre-production Manager Balwant Singh
Cartografen Ashutosh Ranjan Bharti, Swati Handoo, Animesh Kumar Pathak
Cartography Manager Suresh Kumar
Lead Senior Art Editor Vaibhav Rastogi
Senior Art Editor Mahua Mandal

102

DE OORLOG BREIDT ZICH UIT 1942

76	Rommel betreedt het strijdperk	94	De belegering van Leningrad	104	Amerika en Japan in oorlog	132	De nieuwe orde in Europa
78	Grieks-Italiaanse oorlog	96	De Duitse opmars naar Moskou	106	De Japanse ambities	134	De Holocaust
80	Duitsland grijpt in	98	Massamoorden in het Oosten	108	Japan trekt ten strijde	136	Het getto van Warschau
82	Het Midden-Oosten en de oostelijke Middellandse Zee	100	Moskou ontzet	110	Pearl Harbor	138	Overvallen en ondermijning
84	Oorlog op de Middellandse Zee			112	De Japanse opmars	140	Poolkonvooien
86	De belegering van Malta			114	Amerika in oorlog	142	Rommels laatste offensief
88	Duitsland tegen de Sovjet-Unie			116	Japan valt de Filipijnen aan	144	Tweede slag om El Alamein
90	Operatie Barbarossa			118	Overgave in Singapore	146	Operatie Torch
92	Het totalitaire thuisfront			120	Japan verovert Birma	148	Duitse opmars naar Stalingrad
				122	India in oorlog	150	Belegering van Stalingrad
				124	Japanse tegenslagen	152	Russische overwinning bij Stalingrad
				126	De slag om Midway	154	Krijgsgevangenen
				128	Guadalcanal		
				130	De oorlog in Europa en Afrika		

Project Art Editors Sanjay Chauhan,
Anjali Sachar

Art Editors Rabia Ahmad, Mirdushmita Bose,
Debjyoti Mukherjee, Sonali Rawat Sharma

Managing Art Editor Sudakshina Basu

Senior Jackets Designer Suhita Dharamjit

Senior DTP Designers Harish Aggarwal,
Vishal Bhatia, Jagtar Singh

Product Manager Pankaj Sharma

VOORWOORD

Peter Snow CBE

ADVIES

Richard Overy, hoogleraar geschiedenis,
Universiteit van Exeter

AUTEURS

Simon Adams, Tony Allan, Kay Celtel,
R.G. Grant, Jeremy Harwood, Philip Parker,
Christopher Westhorp

VERTALING

Sylvia Birnie, Sander Buesink, Hester Colijn,
Mylène Delfos, Rob de Ridder, Eric Strijbos,
Jet Zegers

Advies Christ Klep

BOEKVERZORGING

Asterisk*, Amsterdam

156

HET TIJ KEERT 1943–1944

158 Duitse weerstand	176 Verzet in Europa	196 Moordaanslag op Hitler	214 De slag in de Golf van Leyte
160 Overwinning in de woestijn	178 De slag om Kursk	198 Operatie Market Garden	216 Kamikazeacties
162 Topconferenties	180 De Sovjets snellen vooruit	200 Strijd voor de Duitse deur	218 Tegenaanval in Birma
164 Invasie van Sicilië en Italië	182 Operatie Bagration	202 Griekenland en Joegoslavië	220 China en Japan in oorlog
166 Van Anzio naar de Gotenstellung	184 De opstand in Warschau	204 Oorlog met Japan	222 Japans bestuur in Oost-Azië
168 Ondergang van de U-boten	186 De landingen op D-Day	206 Operatie Cartwheel	
170 Codes kraken	188 Omaha Beach	208 Amfibieoorlog	
172 Dag en nacht bombarderen	190 De slag om Normandië	210 Van eiland naar eiland in de Pacific	
174 Speers oorlogsindustrie	192 V-wapens	212 De strijd om de Marianen	
	194 Ontsnapping		

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen

www.lannoo.com

Oorspronkelijke titel *World War II map by map*

Oorspronkelijke uitgever Dorling Kindersley Limited, London

Copyright © 2019 Dorling Kindersley Limited, London

Copyright © Nederlandse vertaling Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2019

D/ 2019/45/529 – 978 94 014 6404 8 – NUR 689

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

224

EINDSTRIJD EN NASLEEP 1944–1955

226	Overwinning in Europa	250	Iwo Jima	276	Woordenlijst
228	Ardennenoffensief	252	Bommen op Japan	278	Register
230	Jalta en Potsdam	254	De Slag om Okinawa	286	Dankbetuiging
232	De Rijn over	256	Manhattan-project		
234	Duitsland verliest de
luchtoorlog	258	Hiroshima en Nagasaki		
236	Bommenregen op Dresden	260	Vrede in de Pacific		
238	De laatste Sovjet-aanval	262	De nasleep van de oorlog		
240	Laatste gevechten in Italië	264	Het IJzeren Gordijn		
242	De val van Berlijn	266	De Chinese Burgeroorlog		
244	V-dag	268	De dekolonisatie van Azië		
246	Japanse nederlaag	270	De stichting van Israël		
248	Herovering van de Filipijnen	272	De prijs van de oorlog		
		274	Herdenken		

VOORWOORD

Dit is het fascinerendste boek over militaire geografie dat ik ken. Het biedt inzicht in de reusachtige schaal van de oorlog van 1939-1945, die alle andere conflicten in de schaduw stelt. De gewelddadigheid van de Tweede Wereldoorlog – de intensiteit en het dodental – zijn nauwelijks te bevatten: mogelijk 80 miljoen doden, waarvan 20 miljoen op het slagveld en nog eens 60 miljoen burgers die het slachtoffer werden van bombardementen en de alomvattende oorlog te land, ter zee en in de lucht. De kaarten in dit boek laten op intrigerende wijze de beweeglijkheid en snelheid zien waarmee de gemechaniseerde legers opereerden, terwijl oorlogsschepen en vliegtuigen op ongekeerde afstanden verwoestingen konden aanrichten.

Voor geen enkele eerdere oorlog was zulke uitgebreide documentatie in kaarten nodig. Geen enkele andere oorlog was een zo grote opgave voor cartografen. Elk keerpunt in de oorlog kende troepenbewegingen en de inzet van industriële middelen op een nooit vertoonde schaal. De kaarten geven ons inzicht in de reikwijdte, omvang en snelheid van Hitlers *Blitzkrieg*, waarmee hij Nederland, België en Frankrijk in het voorjaar van 1940 onder de voet liep. Ook andere massale troepenbewegingen worden uit de doeken gedaan – de strijd in Noord-Afrika in 1940–1943, de grote sprong over de Middellandse Zee van Noord-Afrika naar Sicilië en Italië door Montgomery's en Pattons legers, de inval van de nazi's in de Sovjet-

▽ **Kaart van de gevechten in Normandië**

Deze Duitse kaart toont de troepenbewegingen van de asmogendheden en de geallieerden in 1944. Na de geallieerde landing in Frankrijk op D-day werd door beide zijden fel gevochten om gebieden in Noord-Frankrijk, België en Nederland in een van de sleutelmomenten van de oorlog in Europa (zie blz. 190–191).

Unie en de verrassende ommekeer bij Stalingrad in 1942–1943. En dan is er het mogelijk dramatische hoogtepunt: D-Day in juni 1944, de grootste invasie over zee ooit.

Dit boek laat ook zien dat Azië door oorlog werd overspoeld. Het beschrijft de grote zeeslagen in de Grote Oceaan die volgden op de Japanse aanval op Pearl Harbor, op 7 december 1941. Dat was, in president Roosevelts woorden, de ‘datum die als schandaad bekend zal staan’, waarmee de VS in oorlog raakten. Uiteindelijk gaf de kracht van de Amerikaanse industrie aan de zijde van de geallieerden de doorslag in de nederlaag van Duitsland, Italië en Japan. De kaarten die de zware slagen documenteren waarmee Japan teruggedreven

werd, geven een goed inzicht in de reusachtige taak waarmee het Amerikaanse leger zich geconfronteerd zag. Dit alomvattende beeld van de Tweede Wereldoorlog wordt aangevuld met kaarten en ander materiaal over de toestand van de wereld voor en na de oorlog, en met informatie over de bredere sociale, politieke en economische aspecten van het conflict. We zien ook wat voor soort kaarten de generaals in die tijd hadden. Ik ben vanouds gefascineerd door de manier waarop goede kaarten het verloop van een oorlog kunnen verduidelijken. Dit boek is daar een uitmuntend voorbeeld van.

PETER SNOW, 2019

△ Nationalistische propaganda
Deze poster uit de Spaanse Burgeroorlog propageert de zaak van de nationalist. De strijd tussen de republikeinen en nationalistes weerspiegelde de verdeeldheid in links en rechts die Europa in de jaren dertig van de 20ste eeuw polariseerde.

DE AANLOOP

De wereld kreeg in de jaren 1920 en 1930 te maken met ideologische verdeeldheid, sociale conflicten en economische crises. In belangrijke landen als Duitsland en Japan kwamen agressieve militaristen aan de macht, terwijl de onhandige pogingen van de liberale democratieën om de vrede te bewaren de oorlog enkel verhaastten.

De treurige ironie wil dat het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog is terug te voeren op de Eerste Wereldoorlog, die wel 'de oorlog om een einde aan oorlog te maken' werd genoemd. Dit uitermate bloedige conflict

leidde tot een breed verlangen naar vrede, maar zorgde ook voor grieven, onzekerheid en instabiliteit. Vooral veel Duitsers vonden het moeilijk om de nederlaag te accepteren en ze voelden zich te zwaar gestraft door het vredesverdrag van Versailles, dat de overwinnaars hadden opgesteld. De Duitse republiek van Weimar, die in 1919 ontstond, was zwak en kreeg te maken met hyperinflatie en gewapende opstanden van zowel links als rechts.

Van vrede tot herbewapening

In de jaren twintig kwamen er verbeteringen in de internationale betrekkingen. De Volkenbond, in 1920 opgericht, had ambitieuze plannen voor collectieve veilig-

▷ Japanse vuurkracht
Dit zware machinegeweer Type 92 was een van de wapens die Japan inzette bij zijn militaire expansie in de jaren 1930.

heid en ontwapening, al werd de autoriteit ervan ondermijnd door het besluit van de VS om geen lid te worden. Na een crisis over de uitvoering van het Verdrag van Versailles in 1923 begonnen Duitsland en Frankrijk hun betrekkingen te normaliseren, maar stabiliteit bleef lastig te bereiken. De transformatie van Rusland in de Sovjet-Unie – een communistische staat die zich theoretisch inzette voor de wereldrevolutie – was een nieuwe complicerende factor in de internationale politiek. In Italië, dat ook door de Eerste Wereldoorlog was gedestabiliseerd, kwam de fascistische dictator Benito Mussolini aan de macht. In China hadden de nationalistes grote moeite om het centrale gezag over-eind te houden tegenover communisten en krijgsheren.

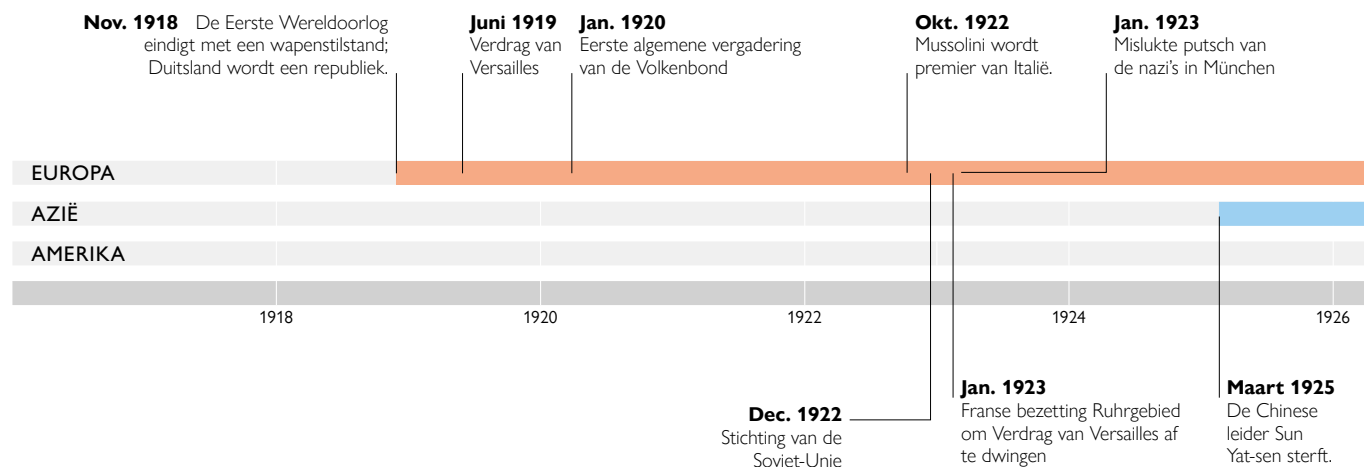
Hoop op een terugkeer naar 'normaliteit' verdween definitief met de Grote Depressie na de beurskrach van 1929. Deze zware klap voor de wereldeconomie had grote impact op een wereld vol binnenlandse en internationale spanningen. Met het instorten van de handel kwamen de grote

machten in de verleiding om economische zekerheid te zoeken in de beheersing van territorium en grondstoffen. Met op-

lopende werkloosheid en een dalende levensstandaard ruilden veel landen het liberalisme in voor autoritaire regeringen. In Duitsland zorgde de economische crisis ervoor dat de nazi's van een marginale, extremistische beweging tot een belangrijke politieke kracht konden uitgroeien. Hitler speelde in op de Duitse afkeer van het

TUSSEN DE OORLOGEN

In Europa volgde op de onrust na de Eerste Wereldoorlog een periode van relatieve stabiliteit in het midden van de jaren twintig. Die eindigde met de Grote Depressie van 1929, die Hitlers pad naar de macht effende. Vervolgens leidde de Duitse agressie tot diverse crises en de invasie van Polen, waarmee in september 1939 de oorlog in Europa begon. In Azië was in 1937 al oorlog uitgebroken met de Japanse invasie van China.

◁ **Ongehinderde verovering**
Na Tsjecho-Slowakije in het voorjaar van 1939 zonder wapengeweld te hebben bezet, paradeert het Duitse leger door de straten van Praag voor een boze menigte.

Verdrag van Versailles en wilde de economische problemen van Duitsland oplossen met een herstel van de Duitse militaire kracht. Binnen twee jaar nadat Hitler in 1933 rijkskanselier van Duitsland was geworden, begon het land aan een openlijke, grootschalige herbewapening. Intussen profiteerde het militaristische Japan van de zwakte van China om enkele campagnes te starten en vervolgens in 1937 een grootschalige invasie te lanceren. Mussolini's Italië begon op kleinere schaal agressief te worden met een invasie van Ethiopië in 1935. Niet in staat om dergelijke oorlogsdaden te verhinderen, verloor de Volkenbond aan betekenis.

De aanloop naar de oorlog

Groot-Brittannië en Frankrijk, beide liberale democratieën, wisten niet echt een antwoord te formuleren op de openlijke agressie. Ze bleven passief toen Hitler herbewapende, in overtreding van het Verdrag van Versailles. Toen in 1936 de Spaanse Burgeroorlog uitbrak, kwamen Duitsland en Italië de rechtse opstandelingen te hulp, terwijl de Britten en Fransen neutraal bleven en wantrouwend naar hun ideologische tegenstander de Sovjet-Unie keken, die de Spaanse regering steunde. Uiteindelijk gingen ook de democratieën

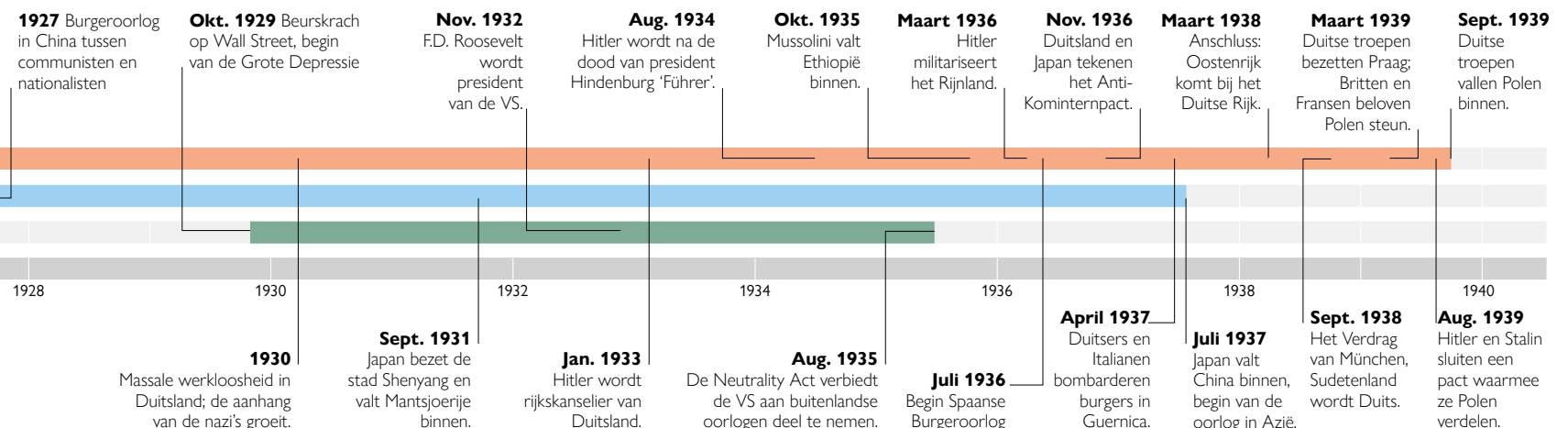
zich bewapenen, maar ze probeerden oorlog met Duitsland te vermijden uit angst voor de mogelijke gevolgen van luchtbombardementen. De Britse premier Neville Chamberlain besloot tot een verzoeningspolitiek en gaf toe aan de Duitse eisen. In 1938 mocht Hitler Oostenrijk en het Tsjechische Sudetenland inlijven. Maar het was niet genoeg voor de nazileider. Hij was uit op oorlog en verovering en had plannen om de uitkomst van de Eerste Wereldoorlog ongedaan te maken en de Duitse heerschappij over Europa te vestigen.

Nadat de Duitsers in maart 1939 Praag hadden bezet, keerde de Britse regering zich tegen verdere Duitse expansie. Toen Groot-Brittannië en Frankrijk steun beloofden aan Polen, het volgende doelwit van Hitler, was het aftellen begonnen. De Britten en Fransen bleven huiverig voor een alliantie met de Sovjet-Unie. Sovjetdictator Jozef Stalin koos daarom voor een deal met Hitler, waarmee de weg vrij was voor de Duitse aanval op Polen en het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

'Oorlog is voor de man wat moederschap is voor de vrouw (...) ik geloof niet in eeuwige vrede.'

BENITO MUSSOLINI, DICTATOR VAN ITALIË, 1939

▷ **De fascistische leider**
De Italiaanse fascist Benito Mussolini was het voorbeeld voor de in uniform gestoken dictators die Europa tussen de oorlogen domineerden.

◀ Oorlogskinderen
Deze poster uit 1917 vraagt: 'Heeft u een plek in uw hart voor ons?' Het was een oproep ten bate van de vele duizenden Franse kinderen die hun vader in de Eerste Wereldoorlog waren kwijtgeraakt. Het grote aantal slachtoffers had ingrijpende gevolgen voor de betrokken landen.

1922 Ierland is verdeeld in de voornamelijk katholieke Ierse Vrijstaat en het grotendeels protestantse noorden.

1916 Ierse republikeinen beginnen in Dublin de Paasopstand tegen het Britse bewind.

1919 Het Saarland wordt een mandaatgebied van de Volkenbond, na een referendum in 1935 wordt het met Duitsland herenigd.

1919 De voormalig Duitse stad Danzig wordt een vrije stad onder de Volkenbond.

1919 Het Verdrag van St-Germain trekt nieuwe grenzen voor Oostenrijk.

1920 Het Verdrag van Trianon bepaalt de nieuwe grenzen van Hongarije.

1918 Het koninkrijk van de Serviërs, Kroaten en Slovenen komt voort uit het Oostenrijks-Hongaarse Rijk en wordt in 1929 omgedoopt in Joegoslavië.

4 OPDELING VAN HET DUITSE RIJK 1918-1923

Aan het einde van de oorlog vluchtte keizer Wilhelm II naar Nederland en werd Duitsland een republiek. Het Verdrag van Versailles van 1919 legde Duitsland straf op. Het moest gebieden afstaan aan Denemarken, België, Frankrijk en Polen, het verloor zijn koloniën, het leger moest inkrimpen en de vloot werd geconfisqueerd. Duitsland moest ook herstelbetalingen doen.

— Duitse grens, 1918

▨ Gebieden onder toezicht van de Volkenbond

⚡ Ruhrgebied krijgt militaire bezetting.

▨ Het Rijnland wordt gedemilitariseerd.

1920 Rusland erkent de Finse onafhankelijkheid in het Verdrag van Tartu.

1920 Estland wordt na een korte oorlog onafhankelijk van Rusland.

1921 Na een Russische nederlaag bij Warschau bereiken Polen en Rusland overeenstemming over hun grens.

1920 Polen annexeert Vilnius van Litouwen, dit wordt in 1922 met een referendum bekrachtigd.

1921 Rusland erkent met het Verdrag van Riga de onafhankelijkheid van Letland.

1920 Rusland en Litouwen sluiten een vredesverdrag.

1920 Teschen wordt verdeeld tussen Polen en Tsjecho-Slowakije.

1919 Het Verdrag van St-Germain trekt nieuwe grenzen voor Oostenrijk.

1918 Bessarabië komt bij Roemenië.

1920-1922 De Grieken bezetten Oost-Thracië.

1925 Griekenland en Bulgarije raken in conflict over Macedonië.

1919 Griekenland bezet Smyrna, wat tot oorlog met Turkije leidt (tot 1922).

1923-1925 Franse en Belgische troepen bezetten het Ruhrgebied als Duitsland geen herstelbetalingen doet.

1919 Het Rijnland is tot 1936 gedemilitariseerd.

1919 Elzas-Lotharingen komt na 48 jaar Duits bewind weer bij Frankrijk.

6 BETWISTEUROPA 1919-1925

Met de verdragen waarmee een einde aan de oorlog kwam, werd ook geprobeerd talrijke territoriale disputen te beslechten. Het ging meestal om de teruggave van gebieden die bij eerdere oorlogen verloren waren, of om etnische groepen die aan de 'verkeerde' kant van een nieuwe grens woonden. Er werden volksraadplegingen gehouden waarin de lokale bevolking zich mocht uitspreken over haar toekomst.

● Betwiste gebieden ⚡ Volksraadpleging

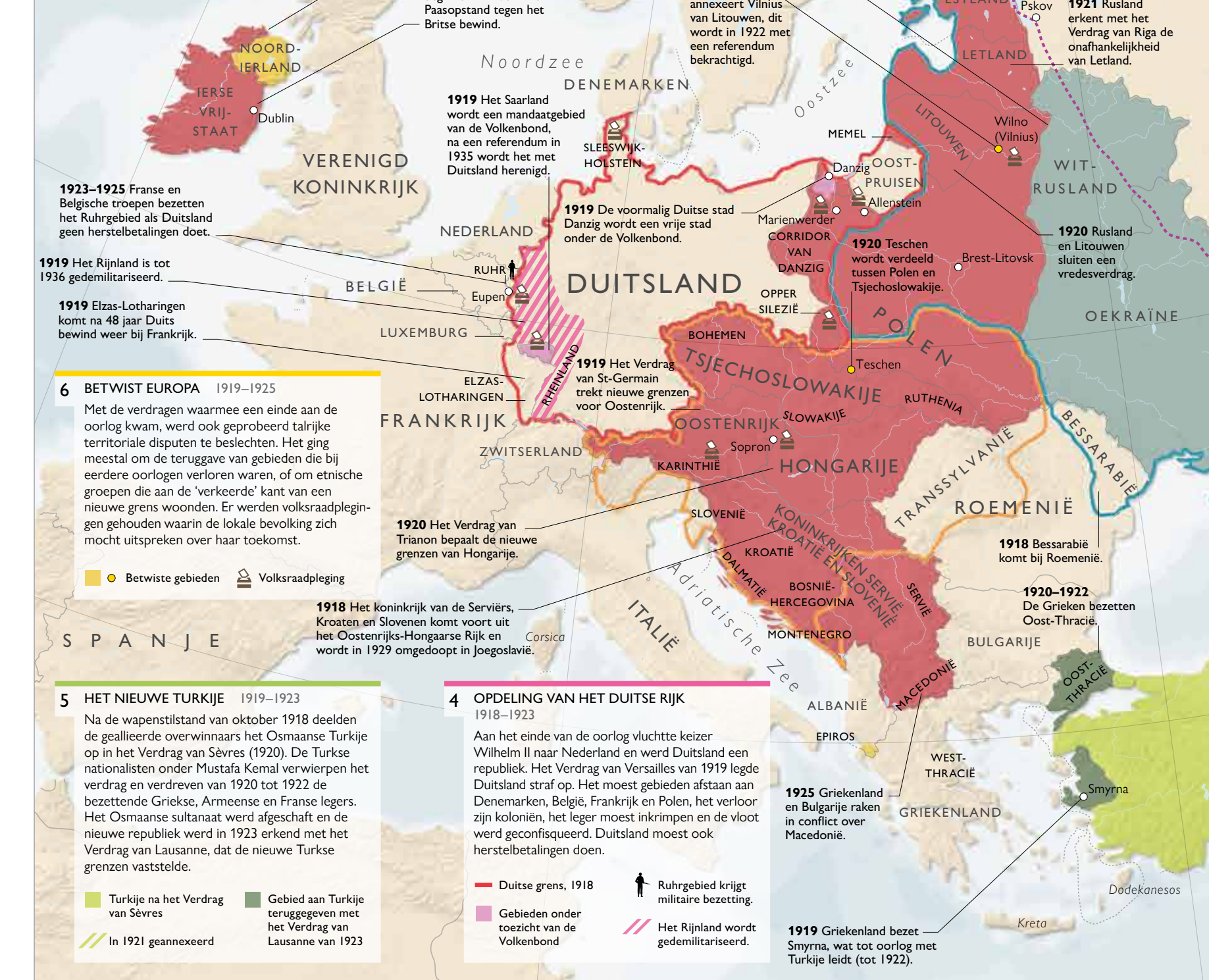
5 HET NIEUWE TURKIJE 1919-1923

Na de wapenstilstand van oktober 1918 deelden de geallieerde overwinnaars het Osmaanse Turkije op in het Verdrag van Sèvres (1920). De Turkse nationalist onder Mustafa Kemal verwierpen het verdrag en verdreven van 1920 tot 1922 de bezettende Griekse, Armeense en Franse legers. Het Osmaanse sultanaat werd afgeschaft en de nieuwe republiek werd in 1923 erkend met het Verdrag van Lausanne, dat de nieuwe Turkse grenzen vaststelde.

▨ Turkije na het Verdrag van Sèvres

▨ Gebied aan Turkije teruggegeven met het Verdrag van Lausanne van 1923

▨ In 1921 geannexeerd

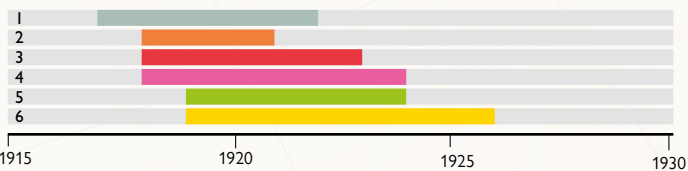
NA DE OORLOG

Veel grenzen werden na de Eerste Wereldoorlog opnieuw getrokken na het instorten van rijken en de geboorte van nieuwe landen. Het ging vaak met geweld gepaard en zorgde voor nieuwe wrok.

LEGENDA

— Nationale grenzen, 1923

TIJDLIJN

RUSLAND

1918 Rusland geeft met het Verdrag van Brest-Litovsk zijn claims op gebieden ten westen van de lijn Brest-Litovsk op.

1 EINDE VAN HET RUSSISCHE RIJK 1917–1921

Bij de Februarirevolutie van 1917 werd de tsaar afgezet, waarna in de Oktoberrevolutie de nieuwe regering omver werd geworpen en de communisten de macht grepen. Het bolsjewistische regime bereikte in december 1917 een staakt-het-vuren met Duitsland en sloot in maart 1918 het Verdrag van Brest-Litovsk, waarmee het alle aanspraken op Finland, de Baltische staten, Polen en Oekraïne opgaf.

— Russische grens, december 1917
- - - Brest-Litovsklijn

■ Gebieden die tijdelijk autonoom of onafhankelijk werden

2 DE OPEDELING VAN HET OOSTENRIJKS-HONGAARSE RIJK 1918–1920

Het Habsburgse Rijk werd verdeeld in drie nieuwe staten: Oostenrijk, Hongarije en Tsjecho-Slowakije. Andere Oostenrijkse gebieden gingen naar Polen, Roemenië en wat later Joegoslavië werd. Oostenrijk moest herstelbetalingen doen, mocht zich niet met Duitsland verenigen en moest het leger inkrimpen. Het koninkrijk Hongarije verloor twee derde van zijn grondgebied, veel etnische Hongaren woonden opeens in Roemenië of een ander land.

— Oostenrijks-Hongaarse grens, 1914

1915–1922 Rond 1,5 miljoen Turkse Armeniërs worden door Turkse nationalistena vermoord.

1923 Ankara wordt de nieuwe hoofdstad van de republiek Turkije.

3 NIEUWE STATEN 1918–1922

De ineenstorting van het Osmaanse, Duitse, Russische en Oostenrijks-Hongaarse rijk aan het einde van de oorlog leidde tot de vorming van nieuwe staten in Midden-Europa: Estland, Finland, Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije, Polen, Hongarije, Litouwen, Letland en het Koninkrijk van Serviërs, Kroaten en Slovenen. In 1922 werd de Ierse Vrijstaat na een bloedige oorlog onafhankelijk.

■ Nieuwe staten

DE ERFENIS VAN WO I

Het einde van de oorlog betekende ook het einde van vier grote rijken. De kaart van het continent werd opnieuw getekend en miljoenen mensen kregen een nieuwe nationaliteit. Met de komst van nieuwe landen en het slechts langzaam verdwijnen van oude conflicten bleef de erfenis van de oorlog nog vele jaren voelbaar in Europa.

De vredesverdragen waarmee de toekomst van Europa na 1919 werd beslist, waren het gevolg van tal van compromissen tussen de 'Grote Vier': de geallieerde overwinnaars de VS, Groot-Brittannië, Frankrijk en Italië. De Amerikaanse president Woodrow Wilson wilde een liberaal vredesverdrag gebaseerd op nationale zelfbeschikking, maar de Franse premier Georges Clemenceau wilde vooral de toekomstige veiligheid van zijn land garanderen en Duitsland voor de oorlog laten betalen – een opvatting die gedeeld werd door David Lloyd George, de Britse premier. Het uiteindelijke resultaat viel bij niemand in goede aarde, en veel volken en regeringen waren bitter teleurgesteld over de gevolgen.

Territoriale disputen bleven landen verdelen, vooral in Oost-Europa, terwijl in Turkije tot in 1922 nog werd gevochten. Veel nieuwe staten waren nogal grof uit het Oostenrijks-Hongaarse Rijk en de andere oude rijken gesneden; het verslagen Duitsland verloor veel grondgebied en Rusland, dat niet bij de vredesonderhandelingen mocht aanschuiven, werd 's werelds eerste communistische staat.

Sommige problemen werden met de vredesverdragen opgelost, maar de erfenis van de oorlog had grote sociale, economische en politieke gevolgen voor heel Europa en Azië en zou daardoor een van de belangrijkste oorzaken worden voor het binnen twintig jaar uitbreken van een nieuwe wereldoorlog.

'Mijn binnenlandse politiek: oorlog voeren. Mijn buitenlandse politiek: oorlog voeren. Ik voer altijd oorlog.'

GEORGES CLEMENCEAU, 1918

HET TEKENEN VAN DE VREDESVERDRAGEN

De geallieerde politici en diplomaten kwamen in 1919 in Parijs bij elkaar om een reeks verdragen te sluiten met de verliezers. Ze werden vernoemd naar de paleizen, kastelen en steden bij Parijs waar ze werden ondertekend. Het belangrijkste verdrag werd in juni 1919 in Versailles met Duitsland gesloten; in september 1919 volgde St-Germain-en-Laye met Oostenrijk, in november 1919 Neuilly-sur-Seine met Bulgarije, in juni 1920 Trianon met Hongarije, en in augustus 1920 het nooit geratificeerde Verdrag van Sèvres met Turkije.

Het Verdrag van Versailles wordt getekend.

△ Geef vrede een kans
Deze ansichtkaart ten gunste van een Zwitsers lidmaatschap van de Volkenbond straalt optimisme uit.

1919 De Amerikaanse Senaat weigert het Verdrag van Versailles te ratificeren, waardoor de VS geen lid van de Volkenbond worden.

OPRICHTING VAN DE VOLKENBOND 1919

De Volkenbond werd met het Verdrag van Versailles van 1919 opgericht. De eerste bijeenkomst vond op 10 januari 1920 in Parijs plaats. De Volkenbond bestond uit een Algemene Vergadering van alle leden; een Uitvoerende Raad waar alleen de grote machten zitting in hadden, en het Permanente Secretariaat. Alle drie waren in Genève gevestigd. Een Permanent Hof van Internationale Justitie in Den Haag ging beslissen in zaken die aan het hof werden voorgelegd.

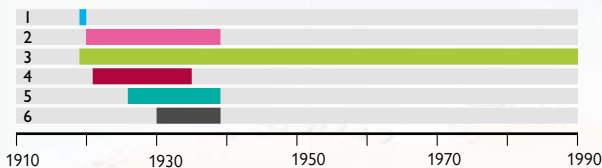
DE VOLKENBOND IN ACTIE

De Volkenbond bestond van 1920 tot 1946, toen hij door de Verenigde Naties werd opgevolgd. Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog speelde de Bond geen rol meer.

LEGENDA

- Oorspronkelijke lidstaten
- Koloniën van lidstaten
- Landen die uittraden of uitgestoten werden
- Nieuwe leden, met jaar van toetreding
- Mandaatgebieden
- Geen lid
- Grenzen, 1930

TIJDLIJN

2 LIDMAATSCHAP VAN DE BOND 1920–1939

De Volkenbond werd door 42 landen opgericht; in 1934 waren er 58 leden. De VS, Saoedi-Arabië, Jemen, Mongolië, Bhutan en Nepal deden nooit mee. De USSR was in 1934–1939 lid, Japan en Duitsland traden in 1933 uit, Italië in 1937 en Spanje in 1939. Koloniën en mandaatgebieden konden geen lid worden, waardoor een groot deel van Afrika, Zuidoost-Azië en de Grote Oceaan niet vertegenwoordigd was.

1932 Het voormalig Osmaanse Irak is het eerste (Britse) mandaatgebied dat onafhankelijk wordt.

1923 Frankrijk krijgt het mandaat over het voormalig Osmaanse Syrië, inclusief het toekomstige Libanon.

1933 De nieuwe Duitse kanselier Adolf Hitler trekt Duitsland al snel terug uit de Volkenbond.

1932–1934 De Ontwapeningsconferentie komt in Genève bijeen met afgezanten van zestig landen, zonder vooruitgang te boeken.

1936 De Volkenbond weigert in te grijpen in de Spaanse Burgeroorlog, ondanks verzoeken van de republikeinse regering.

1923 Groot-Brittannië krijgt het mandaat over het voormalig Osmaanse Palestina en stelt Transjordanië (later Jordanië) als autonoom gebied in.

1930 Na een rapport van de Volkenbond verbiedt de Liberianse regering de slavernij.

1926 Brazilië is de eerste van de oprichters van de Volkenbond die uittreedt.

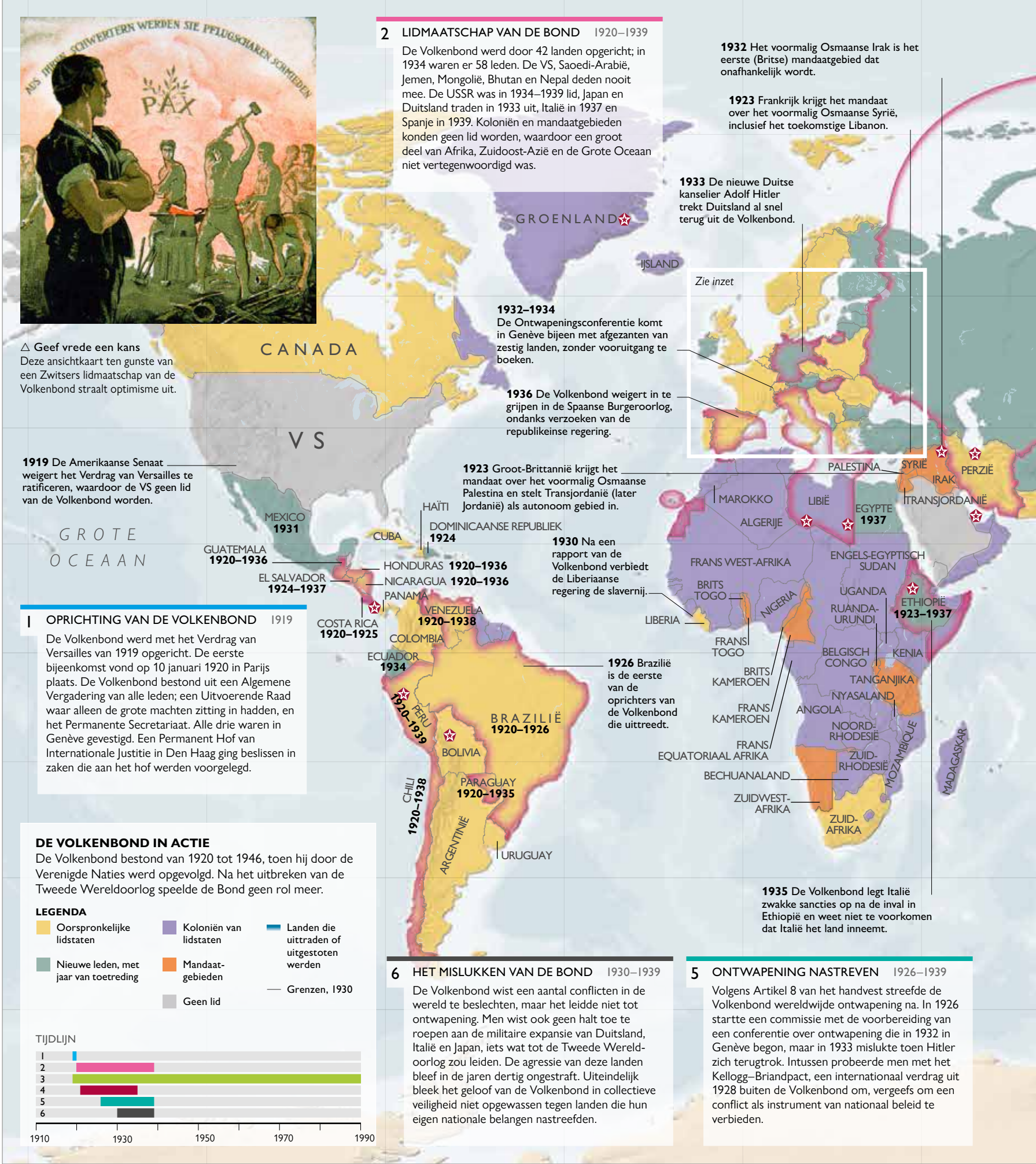
1935 De Volkenbond legt Italië zwakke sancties op na de inval in Ethiopië en weet niet te voorkomen dat Italië het land inneemt.

6 HET MISLUKKEN VAN DE BOND 1930–1939

De Volkenbond wist een aantal conflicten in de wereld te beslechten, maar het leidde niet tot ontwapening. Men wist ook geen halt toe te roepen aan de militaire expansie van Duitsland, Italië en Japan, iets wat tot de Tweede Wereldoorlog zou leiden. De agressie van deze landen bleef in de jaren dertig ongestraft. Uiteindelijk bleek het geloof van de Volkenbond in collectieve veiligheid niet opgewassen tegen landen die hun eigen nationale belangen nastreefden.

5 ONTwapening NASTREVEN 1926–1939

Volgens Artikel 8 van het handvest streefde de Volkenbond wereldwijde ontwapening na. In 1926 startte een commissie met de voorbereiding van een conferentie over ontwapening die in 1932 in Genève begon, maar in 1933 mislukte toen Hitler zich terugtrok. Intussen probeerde men met het Kellogg–Briandpact, een internationaal verdrag uit 1928 buiten de Volkenbond om, vergeefs om een conflict als instrument van nationaal beleid te verbieden.

DE VOLKENBOND

Na de verschrikkingen van de Eerste Wereldoorlog kwam een groep landen met het idee van een Volkenbond, de eerste internationale organisatie die als primaire opdracht kreeg om de wereldvrede te bewaren en een nieuwe catastrofale wereldoorlog te voorkomen.

De naam 'Volkenbond' werd in 1914 gemunt door de Britse politoloog en pacifist Goldsworthy Lowes Dickinson, die een ontwerp voor de organisatievorm opstelde. In de loop van de Eerste Wereldoorlog begonnen de uiteindelijk zegevierende geallieerden hun oorlogsdoelen te verhelderen; ze kwamen overeen dat er een of andere internationale organisatie nodig was om toekomstige oorlogen te voorkomen. De Amerikaanse president Woodrow Wilson zette in januari 1918 de volgende stap door het idee op te nemen in zijn veertien punten tellende plan, waarin sprake was van de oprichting van een 'volkenbond om vrede en rechtvaardigheid te verzekeren'.

Het oprichtingsdocument van de Volkenbond werd geschreven door de Britse diplomaat lord Robert Cecil en de Zuid-Afrikaanse staatsman Jan Smuts en goedgekeurd tijdens de Vredesconferentie van Parijs van 1919. Om wereldvrede te bereiken, steunde de Volkenbond ontwapening en wilde men oorlogen voorkomen door collectieve veiligheid, waarbij lidstaten samen zouden reageren op bedreigingen. De Volkenbond moest ook internationale relaties bevorderen op het gebied van financiën, handel en transport, en bovendien gezondheidszorg stimuleren en drugs, prostitutie en slavernij bestrijden. Door lidstaten die hun eigenbelangen najoegen, kwam er echter weinig terecht van de fraaie ambities.

3 HET MANDAATSYSTEEM 1919-1990

Na de nederlaag van Duitsland en Osmaans Turkije in de Eerste Wereldoorlog werden hun bezittingen in Afrika, de Grote Oceaan en het Midden-Oosten onder autoriteit van de Volkenbond aan de geallieerden overgedragen. Door een juridisch mandaat konden deze gebieden namens de Volkenbond door een lidstaat worden bestuurd. Het Britse mandaatgebied Irak werd in 1932 onafhankelijk; de rest volgde na de Tweede Wereldoorlog.

1939 De USSR was het eerste en enige land dat uit de Volkenbond werd gezet, na de invasie van Finland.

1933 De Volkenbond heeft grote kritiek op de Japane inval in Mantsjoerije; als reactie treedt Japan uit de Volkenbond.

1919 Japan krijgt het mandaat over de voormalig Duitse eilanden in Micronesië.

1920 Australië krijgt het mandaat over het voormalig Duits Nieuw-Guinea en het eiland Nauru.

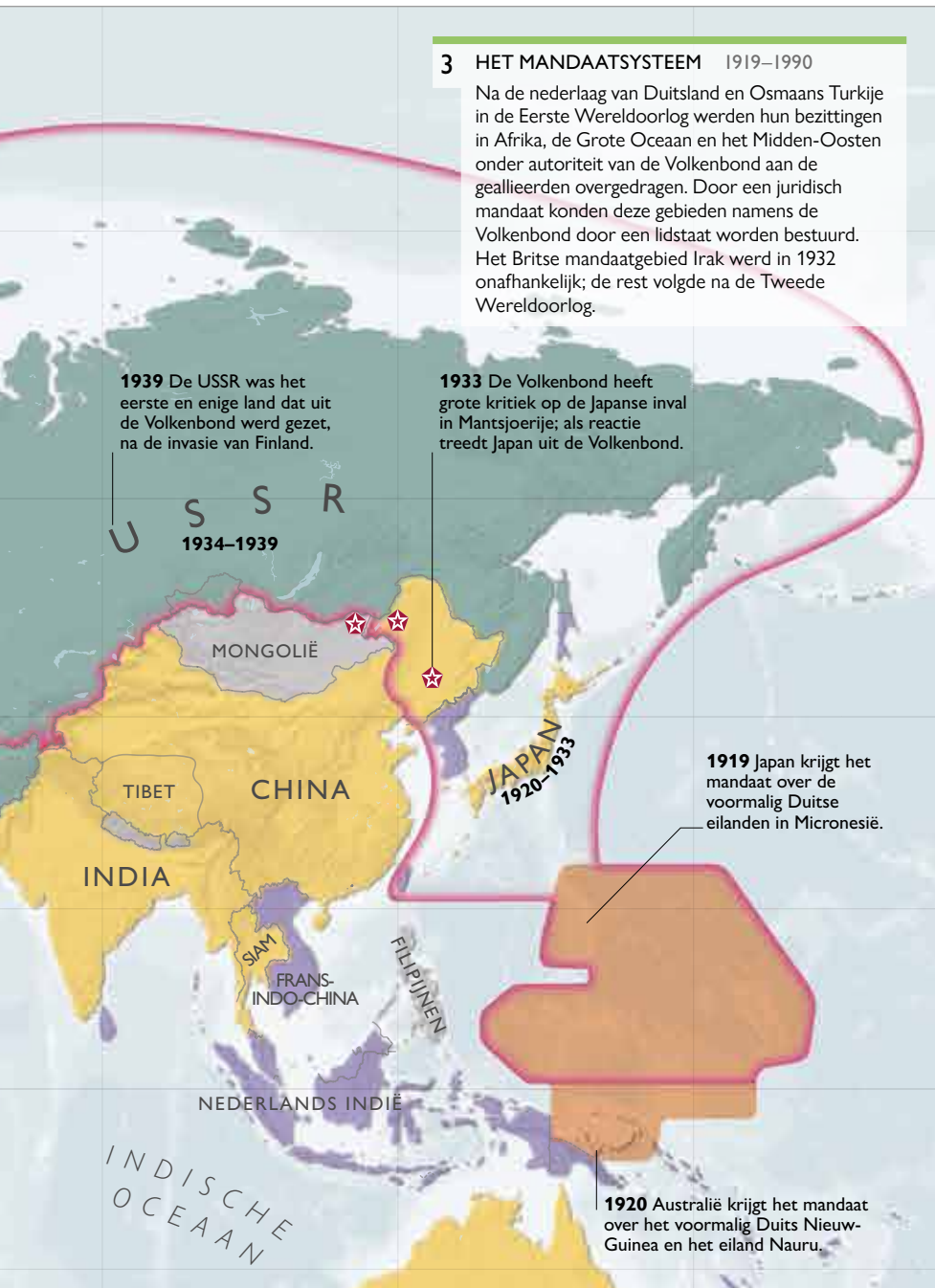
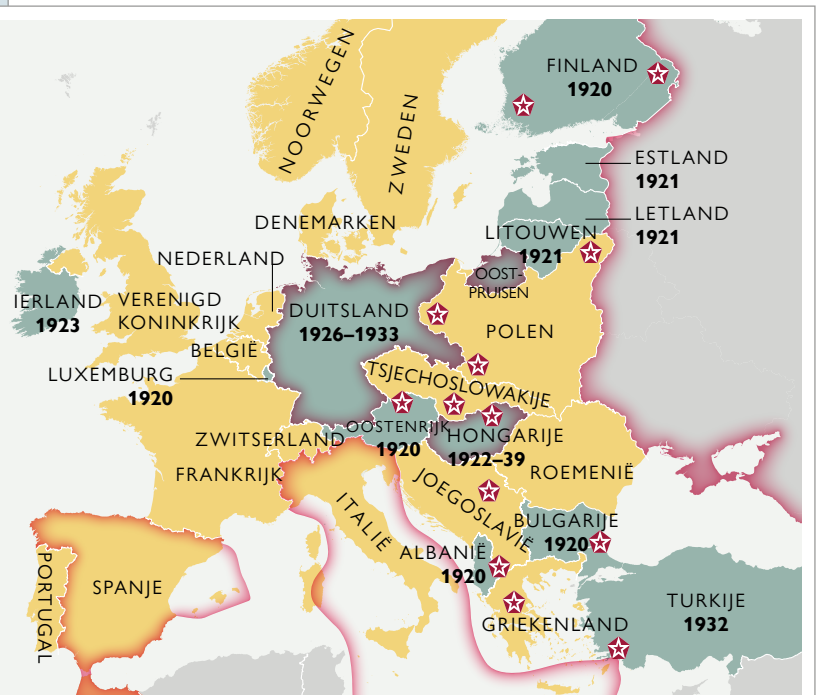
4 TERRITORIALE DISPUTEN 1921-1935

Een belangrijke taak van de Volkenbond was om tussenbeide te komen bij disputen tussen lidstaten. Na de Eerste Wereldoorlog moest beslist worden over landsgrenzen, terwijl er nieuwe oorlogen uitbraken in Zuid-Amerika, Afrika en China. De Volkenbond boekte ook enkele successen in de aanpak van de opiumhandel en seksuele slavernij en in de hulp aan vluchtelingen.

★ Territoriale conflicten waarover de Volkenbond een uitspraak deed

LEGENDA

- Oorspronkelijke lidstaten
- Nieuwe leden, met jaar van toetreding
- ★ Territoriale conflicten waarover de Volkenbond een uitspraak deed
- Landen die uittraden of uitgestoten werden
- Grenzen, 1930

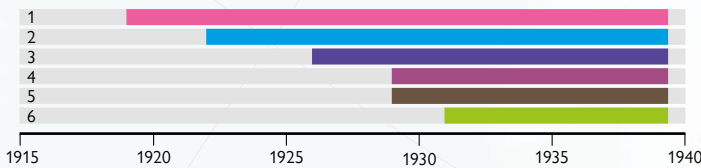
VERDEELD EUROPA

In de periode tussen de wereldoorlogen verdween in veel landen de democratie en kregen fascist en communisten voet aan de grond. Sterke, vaak dictatoriale leiders namen de macht over.

LEGENDA

- Fascistisch regime
- Communistisch regime
- Andere dictatuur
- Extreemrechtse activiteiten
- Stakingen en rellen in de jaren 1930
- Werkloosheid boven de 20 procent in 1932
- Afname in industriële productie in procenten tussen 1929 en 1932

TIJDLIJN

5 ECONOMISCHE MALAISE 1929–1939

De beurskrach in New York (zie kader rechts) leidde tot een internationale financiële crisis die de economieën van Europa hard trof. Internationale economische samenwerking maakte plaats voor naar binnen gericht economisch nationalisme. Dit verzwakte sommige toch al fragiele democratische regeringen, waardoor veel landen in een al dan niet fascistische dictatuur veranderden. Nationalistische groepen kregen ook aanhang in democratische landen als Nederland en Frankrijk.

4 DUITSLAND EN OOSTENRIJK 1929–1939

Duitsland was na de Eerste Wereldoorlog verslagen, verdeeld en gedemoraliseerd. De democratische republiek van Weimar was weinig populair en werd na 1929 verlamd door de financiële crisis. De extreemrechtse nazipartij onder Adolf Hitler beloofde een nationale hernieuwing en kwam in januari 1933 aan de macht, waarna Duitsland al snel tot een dictatuur veranderde. Oostenrijk was al even verzwakt en kreeg in 1933 een autoritaire regering. In 1938 annexeerde Hitler Oostenrijk.

▽ De mars op Rome
Met de dreiging van burgeroorlog in Italië marcheerden Benito Mussolini en zijn fascistische zwarthemden op 28–29 oktober 1922 op Rome, waarna Mussolini tot premier werd benoemd.

6 SPANJE EN PORTUGAL 1931–1939

In Spanje kwam de dictatuur van Primo de Rivera, die in 1923 begon, in 1931 ten einde met de instelling van de republiek, die echter weinig steun genoot. De bloedige burgeroorlog van 1936–1939 eindigde in de overwinning van de proto-fascistische nationalisten onder generaal Franco. Portugal had een beperkte rol in de Eerste Wereldoorlog en kende daarna een zwakke republikeinse regering. In 1932 kwam het in de greep van de conservatieve en autoritaire ideologie van Antonio de Salazar, die premier met een vrijwel dictatoriale macht werd.

ATLANTISCHE OCEAAN

F R A N K R I J K

S P A N J E

Middellandse Zee

Z W I T S E R L A N D

D U I T S L A N D

O O S T E N R I J K

I T A L I E

Adriatische Zee

1932 Oswald Mosley richt de fascistische zwarthemden op.

1934 Er breken rellen en een algemene staking uit na beschuldigingen van corruptie in de regering.

1931 Spanje wordt een republiek, die geplaagd wordt door stakingen, demonstraties en opstanden.

1934 Koning Alexander van Joegoslavië wordt in Marseille door Kroatische nationalisten vermoord.

1933 Engelbert Dollfuss stelt een autoritaire regering in.

1922 Mussolini organiseert de mars op Rome.

1933 De nazi's komen aan de macht en drukken alle oppositie de kop in.

3 POLEN EN DE BALTISCHE STATEN 1926–1939

Ingeklemd tussen de communistische USSR en, na 1933, het steeds sterker wordende Duitsland van Hitler worstelden Polen en de Baltische Staten om hun onafhankelijkheid en democratie te behouden. Zonder democratische tradities vervielen ze uiteindelijk allemaal tot een dictatuur. Verder naar het noorden probeerde de nationalistische beweging Lapua in Finland in 1932 een staatsgreep te plegen.

■ Polen en de Baltische staten

2 ITALIË EN HET FASCISME 1922–1939

Hoewel Italië in de Eerste Wereldoorlog aan de kant van de winnaars had gevochten, waren de Italianen ontevreden met de beperkte territoriale winst in het noorden ten koste van Oostenrijk. Deze onvrede leidde samen met de angst voor revolutionair links tot de groei van het fascisme. In oktober 1922 werd Benito Mussolini tot premier benoemd. Al snel werd Italië een autoritaire eenpartijstaat en voerde Mussolini een agressieve buitenlandpolitiek om de macht van het land te vergroten.

N O O R W E G E N

Noordzee

DENEMARKEN

Kopenhagen

NEDERLAND

Rijp

BELGIË

LUXEMBURG

SAARLAND

Frankfurt

Genève

Milaan

Genua

Pisa

Rome

Napels

Sardinië

Corsica

Elbe

Hamburg

Bremen

Lille

Brussel

Le Havre

Parijs

Orléans

Angers

London

Oxford

Cambridge

Birmingham

Liverpool

Manchester

Dublin

Edinburgh

Belfast

89%

60%

73%

61%

HET EUROPA VAN DICTATORS

De overwinnaars van de Eerste Wereldoorlog waren democratieën, maar in de onzekere decennia daarna heerste er in veel Europese landen grote politieke onrust. Economische problemen vergrootten de instabiliteit van het naoorlogse Europa verder.

Aan het einde van de oorlog in 1918 en de daaropvolgende ondertekening van de diverse vredesakkoorden, waren de meeste Europese landen – met uitzondering van de nieuwe communistische staat Rusland – democratisch. Maar de democratische regeringen maakten de een na de ander plaats voor een dictatuur. Italië was de eerste, hier greep Mussolini in 1922 de macht; daarna volgden Spanje in 1923 en Polen in 1926. In de Baltische staten verdween de democratie tussen 1926 en 1934, terwijl de Balkanstaten na 1929 in dictaturen veranderden. De opmars van de nazi's in Duitsland in 1933 en later

'De Spaanse nationale wil werd nooit vrijelijk uitgedrukt in de stembus.'

FRANCISCO FRANCO, 1938

in Oostenrijk voltooit het plaatje. Bij deze transformatie kwam de economische crisis die na 1929 in Europa toesloeg. Oplopende werkloosheid en economische neergang ondermijnden democratische regeringen en leidden tot de opkomst van extreemrechtse en fascistische groepen. Die waren vaak militaristisch van opzet en populistisch in taalgebruik, en ze gaven de leden een macht die ze in een democratie nooit hadden gehad. In 1939 waren alleen de Scandinavische landen, Groot-Brittannië, Ierland, Frankrijk, de Beneluxlanden en Zwitserland nog democratisch. De rest van Europa werd door dictators geregeerd.

DE GROTE DEPRESSIE

In oktober 1929 kwam er opeens een einde aan de lange hausse op Wall Street. Amerikaanse schuldeisers vorderden hun buitenlandse leningen in, en het aanbod aan internationale kredieten droogde op. De Amerikaanse regering reageerde in 1930 met importheffingen. Ook andere landen namen protectionistische maatregelen, waardoor de wereldhandel tussen 1929 en 1932 met twee derde daalde. Prijzen en winsten stortten in, de productie daalde en miljoenen werden werkloos (rechts) en verarmden.

